

YAYIN KONGRESİNDE YAZAR HAKLARI

Türker ACAROĞLU

Yazar hakları konusu bizde 66 yıldan beri tartışılır, ama bir türlü çözüm yolu bulunamaz. 1910 tarihli **Hakk-ı Telif Kanunu**, tartışmanın başlangıcı sayılabilir. 1939'da toplanan **Birinci Neşriyat Kongresi**'nde bu sorun da uzun boylu incelenir. Ancak 1951'de çıkan 5846 sayılı **Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu** ile soruna bir çözüm yolu bulunduğu sanılmıştır, aradan 25 yıl geçince bunun da yetersiz kaldığı görülmüştür.

İşte, bundan bir yıl önce, 24-27 Ocak 1975 tarihinde Ankara'da toplanan **İkinci Türk Yayın Kongresi**'nde de bu sorun özel bir komisyonda ele alındı, günlerce yapılan tartışmalar ve görüşmelerden sonra bazı kararlara varıldı. Kongrenin dokuzuncu (ve son) komisyonu, Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu ile Basma Yazı ve Resimleri Derleme Kanunu için bir rapor hazırladı. 54 kişinin çağrıldığı komisyon toplantılarına, ancak 40 kişi katıldı. Resmî görevli olarak katıldığımız bu komisyon ve öteki komisyonlar raporlarının, tutanaklarla birlikte, Kültür Bakanlığınca bir kitap biçiminde çoktan yayımlanıp açıklanması gerekiyordu. Bu, daha yapılmadı. Adları geçen iki yasayla ilgili çalışmalar yapan komisyonun yazar haklarına ilişkin olarak vardığı sonuçları özetlemeğe çalışacağız.

Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu bütünü ile ele alınıp değiştirilecek yerde, yasayı işler duruma getirecek bazı değişikliklerle yetinilmesi uygun olur. Yasanın yürürlüğe girdiği 1 Ocak 1952 tarihinden günümüze kadar işler duruma gelmesi için gerekli koşulların Devletçe sağlanamadığı, hükümetlerin bu konuda anlaşılabilir bir duyarlılık içinde buldukları saptandı. Yasanın işlerliğini sağlayacak kararname çıkarılmamış, meslek birlikleri kurulmamış, kısaca düşün emeğine gereken önem ve değer verilmemiştir.

1 — Yasa, yapıt sahiplerinin maddesel ve ruhsal çıkarlarını ortaklaşa kullanmak, korumak amacıyla örgütlenmelerini istemekte, bu örgütlenmeyi ne denli önemli saydığını, hükümete bir meslek birliği kurma görevi vermekle göstermektedir. Yasanın Türkiye'de yarı-ölü kalmasının, bu ülkenin düşün ve sanat yaşamına kendisinden beklenen katkıda bulunmamış olmasının bir nedeni de işte bu birliğin kurulmamış olmasıdır. Yasanın meslek birliklerini düzenleyen 42. maddesi, birliğin yasal niteliği bakımından hayli ikircim

(tereddüt) uyandırmaktadır. Aslında bu birlik ancak, Odalar Birliği ya da Basın - İlan Kurumu gibi, özel bir yasayla kurulabilir. Görevi, yazar haklarının gerçekleşmesini, para alıp yazara vermesini sağlamak, denetlemek olacaktır. Bu nitelikte bir örgütün kurulması işi ivedilikle ele alınmalı, Kültür Bakanlığı gerekli yasa tasarısı hazırlıklarına hemen başlamalıdır.

2 — Yasada ele alınması gerekli bir sorun da hakların devri (elden ele geçmesi, aktarılması) dizgesi (sistemi) ile ilgilidir. Yasa, hakların iki tür devrini öngörmektedir: Devir, yasanın 48. maddesine göre, süreli ya da süresiz, sınırlı ya da sınırsız olabilmektedir. Oysa, ülkemizde yaşam koşullarının hızla değişmesi karşısında, yapıt üzerindeki hakların süresiz ve sınırsız devri, yapıt sahibinin aleyhine olduğu gibi, hukukun temel ilkeleriyle de bağdaşmamaktadır. Yapıtın, ruhsal bakımdan sonsuza dek sahibine bağlı kaldığı halde, ekonomik bakımdan sahibinden kesinlikle kopması, bir açıdan yazarın kişisel haklarıyla da çelişmektedir. Kişinin kendisini 10 yıldan uzun bir süre için bağlamasını yasaklayan özel hukuk düzeni içinde, yapıt sahibine yapıtıyla ilişkisini kesen sözleşmelerin de geçersiz sayılması, hukukun temel ilkeleriyle de bir uyum sağlayacaktır.

3 — Komisyon raporunda, devir sözleşmeleri bakımından noter senedi aranmasının sakıncalarına da işaret edilmiştir. Gerçekten, pek az bir yazı ücreti alan yazarın, bir de ağır noter harcı ödeme zorunda bırakılması haksızlıktır. Ne var, ki yasanın 52. maddesi hükmü, mali haklar üzerindeki sözleşme ve tasarruflarda, yalnız yazılı biçimi öngörmekte, resmi biçim aramamaktadır. Bu yüzden, bir yasa değişikliğine gerek yoktur, ama hakları sözleşme ile devralan özel kişi yada resmi kurumların, yasanın bu hükmünü uygulamaları yazara külfet yükleyecek isteklerde bulunmamaları gerekir.

4 — Komisyon Türkçeye yapılan çeviriler konusunu da inceleyip şunları saptamıştır: Yasanın 28. maddesi hükmüne göre, yabancı dilde yayımlanmış bir yapıt, yayın tarihinden başlayarak 10 yıl süreyle sahibinin izni olmaksızın Türkçeye çevrilemez. Sahibinin izniyle dilimize çevrilen yapıt, yine bu 10 yıllık süre içinde başkaları tarafından da yeniden çevrilemez, ama 10 yıllık süre geçtikten sonra, yapıtın Türkçeye çevirisi herkesçe yapılabilir.

Bu hüküm, aslında bir ödün (taviz) getirmektedir; Türk kültür yaşamının gereksinmelerini karşılamak savındadır. Oysa, bu hüküm yüzünden, örneğin roman türünde birçok niteliksiz yapıt Türk yayın piyasasını kaplamakta, Türk yazarlarının yapıtlarının sür-

münü düşürmekte, sonuç olarak yabancı kültür Türk yayın piyasasında haksız, gümrüksüz, güçlü bir yarışıcı (rakip) olmaktadır.

10 yıllık sürenin yeniden gözden geçirilmesi, belki de uzatılması Türk yayın yaşamının gereksinmelerine daha uygun olabilir. Öte yandan, 10 yıllık süre bilim yapıtları için fazlaca uzundur. Çünkü, bir bilim yapıtı 10 yılda tazeliğini yitirir. Bilimsel yapıtlar için bu 10 yıllık sürenin kısaltılması, edebiyat yapıtları bakımından ise uzatılması gibi bir ikili dizge üzerinde düşünülmelidir. Yabancı dildeki bilimsel yapıtlar bakımından bu tür zorunlu lisans altında daha kısa süreler öngören uluslararası anlaşmalara katılmak, yarar sağlanabilir.

5 -- Yasanın bazı maddeleri, anlatım ve deyiş bakımından açıklığa kavuşturulmak ister. Yapımcı (icracı) sanatlarla, mekanik esaslarla ilgili 84. maddenin karmaşık anlatımı, buna örnek olarak gösterilebilir.

6 -- Yasanın öngördüğü cezasal yatırımlar (müeyyideler), günümüzde yetersiz kalmıştır. Bunların yeterli ölçülere çıkarılması için gerekli önlemlerin (tedbirlerin) ivedilikle ele alınmasını dileriz.

7 -- Yasanın 46. maddesi hükmüne göre, genel kitaplık, müze, arşiv ve buna benzer yerlerde saklı bulunan, daha yayımlanmamış yapılardan yararlanmak yetkisi, bir kararnameyle derneğe, meslek birliğine ya da uygun görülecek başka bir kültür kurumuna verilebilir.

Bu da yasanın hiç işletilmemiş hükümlerinden biridir. Oysa, Devlet arşivlerini dolduran milyonlarca belgenin yayımlanması, birçok kültür kurumuna malî olanaklar sağlayacağı gibi, büyük kamu hizmetleri de görülmüş olur. Örneğin, Yargıtay arşivlerini dolduran kazaî kararların yayın hakkının bir kuruma verilmesi halinde, hem bu önemli kararlar gün yüzüne çıkar, hem de bugün yasanın 31. maddesi hükmünün yanlış yorumlanmasına dayanan kazaî karar derlemeciliği adı altında süregelen haksız, emeksiz yararlanmalara bir ölçüde engel olunabilir.

8 -- Yasanın Cumhuriyet yasaları içinde en az uygulananlardan biri oluşunun bir nedeni de, yasanın bütün ayrıntılarıyla tanınmaması, bilinmemesi, öğretilmemesidir. Yazar hakları, genellikle bütün madde - dışı varlıklar üzerindeki haklar bakımından, bütün uygar ülkelerde kurumlar, enstitüler, belgeleme (dokümantasyon) merkezleri kurulmuştur. Ülkemizdeyse konu tümüyle bilimsel ilginin dışında kalmakta, fakülteler ve yüksek okullarda gereğince ele

alınmamaktadır. Hukuk ve Edebiyat Fakültelerinde ya da Gazetecilik ve Halkla İlişkiler, Basın - Yayın Yüksek Okullarında yazar hakları enstitüleri, belgeleme merkezleri ve kitaplıkları kurulması önemle öğütlenir, salık verilir.

9 — Türkiye'nin yazar haklarıyla ilgili uluslararası andlaşmalara katılması, ülkenin genel ve kültür politikası bakımından önemli bir konudur. Yararlılıkları esaslı bir incelemeden geçirilmeksizin, ayrıntılı bir tartışma konusu yapılmaksızın bu andlaşmalara katılmak ya da katılmamak gibi kararlar alınamaz. Bu yüzden, Kültür Bakanlığı, işi ivedilikle ele almalı, andlaşma metinlerini uzman bir komisyona incelettirmeli, tutumunu bu komisyonun vereceği rapora göre saptamalıdır. Kültür Bakanlığının kurulması ile, yazar hakları ve onlara komşu haklarla ilgili uluslararası andlaşmalar sorununa sahip çıkacak bir makamın en sonunda ortaya çıkması sevinçle karşılanmaktadır.

İkinci Yayın Kongresinin dördüncü komisyonu raporunda da, yazar ve yayımcıları özendirme, iyi ve güzel kitap yayımlama konularından başka, yazar hakları konusuna da değinilmiştir. Bu raporun özeti de şudur :

Bugün ülkemizde bilim, düşün, sanat yapıtlarıyla ders kitapları yazarları emeklerinin karşılıklarını alamamaktadırlar. Yazar hakları sorunu, çözüm beklemektedir. Bu komisyon, yazar hakları konusunu, yazarları özendirme açısından ele alıp görüşmüştür. Yazar hakları, bir yandan Üniversiteler Yasası ve buna dayanan Üniversite Yayın Yönetmeliği gibi kimi yasalar ve yönetmeliklerce, kimi yazarlar için kısıtlanmakta; öte yandan vergi yasalarına konan hükümlerle tüm yazarlar için önleyici, caydırıcı olmaktadır. Kültür Bakanlığının; Maliye ve Millî Eğitim Bakanlıkları, Yüksek Öğretimi Kurumları ile işbirliği yaparak, yasalara yazarın emeğini karşılayıcı, onu özendirici hükümler konması için hükümet aracılığı ile Meclislere yasa değiştirme önerileri yapması gerekir. Özellikle, Gelir Vergisi Yasasında şu değişikliklerin yapılması önerilmektedir :

— Yazar haklarıyla ilgili ayrıcalık sınırı (istisna haddi), yazarlığı özendirici bir duruma getirecek düzeye çıkartılmalı, para değerindeki düşmelere göre bu tutar değiştirilebilmelidir. Bugün yazar kazancı ayrıcalık sınırı 10.000 liradır. Bu tutar, 1963 yılında saptanmıştır. Son 13 yıl içinde paranın satınalma gücünde, fiyat indekslerine ve başka ölçülere göre, yaklaşık olarak 6 kat bir düşme vardır. Buna göre, yazar kazancı ayrıcalığının 1963 yılındaki etkiyi yapabilmesi için, bugün en az 60.000 lira olması önerilmektedir. Daha

sonra, zamanın Kültür Bakanı, bu ayrıcalığın 70.000 lira olarak düşün­düğünü söyledi. Bizce, bunun en az 100.000 lira olması, gerçek­lere daha uygun düşer.

— Yazı kazançları, ücret gibi kabul edilmeli, ücretlerde olduğu gibi, ayrıca vergilendirilmeli, kazançlar birleştirilip «müterakki vergi» ye bağlanmamalıdır.

— Ayrıca, gazete ve dergilerde yayınlanmakta olan yazılar için, yazı kazancı ayrıcalığı gözönünde bulundurulmaksızın, % 15 stopaj gelir vergisi kesilmektedir. Yanlış olduğu anlaşılan bu uygulama­nın, Maliye Bakanlığınca incelenerek bir çözüme bağlanması gerek­mektedir. Yazar haklarının yaşam koşullarının ağırlığına uygun olarak arttırılması, nesnel olarak belirlenmesi için, Kültür ve Milli Eğitim Bakanlıklarının «Telif Hakları» yönetmelikleri gözönünde bulundurularak, yazarlar ile yayımcıları temsil eden meslek kuru­luşlarının kendi aralarında bir (tip yayım sözleşmesi) yapmaları da önerilmiştir.

— İlk basıma ödenen yazar hakkının, ikinci ve onu izleyen ba­sımlar için de aynı ile, yani tam olarak ödenmesi istenmektedir.

— Yayım tarihi üzerinden 10 yıl geçen yabancı yapıtların yazar hakkı ödenmeden Türkçeye çevrilebilmesinin birçok sakıncası var. Bu durumun, yazar haklarını koruma bakımından artık bir düzene sokulması gerekir.

Görüldüğü üzere, İkinci Türk Yayın Kongresi'nin, birçok baş­ka konularda olduğu gibi, yazar hakları konusunda da aldığı önemli kararlar yol gösterici bir nitelik taşır. Aradan bir yılı aşkın bir süre geçtiği halde, Kültür Bakanlığının bu kararları uygulamaya başla­mamış olması şöyle dursun, hâlâ daha yayımlayıp açıklamaması da üzücü ve düşündürücüdür. Bir parça kımıldayıp harekete geçmek için, acaba ne bekleniyor?